

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Fragmentuotas žinojimas

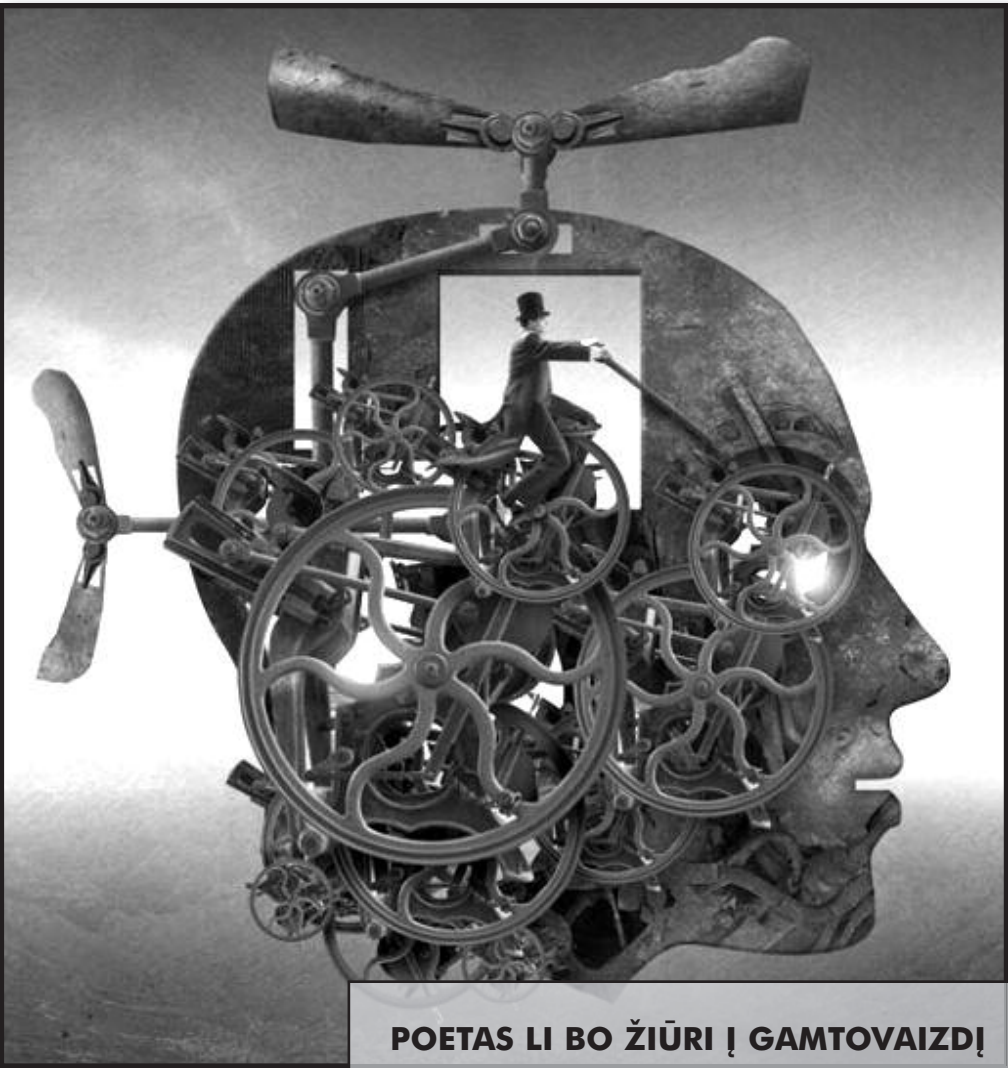
Geras ženklas pradėti naujus metus tokia publikacija, kaip profesoriaus Jono Grigo straipsnis „Pesimizmas ar žmonijos intelektas lems ateitį“. Juk veikiausiai niekas nesiginėtų, kad be mokslo, be intelekto ir kultūros sritis atrodytų nevisavertė – kultūrai reikia ne tik emocijų, intuityvių, sąmoninių dalykų, vizijų ir regėjimų raiškos, tačiau ir loginio mąstymo, idėjų, griežtos struktūros, netikėtų, ankstesnes hipotezes griaušančių išvadų. Ir mokslas, ir kultūra žvelgia į tuos pačius, esminius būties klausimus, bandydami į juos atsakyti.

Ištrigo profesoriaus nusiskundimas, kad lietuviškai spaudai ir interneto svetainėms vargiai įpirši mokslo populiarinimo straipsnį – tai gana keistas reiškinys, nes, pavyzdžiui, „Iliustruotojo mokslo“ prenumerata, kiek teko girdėti, pakankamai populiari. Žinoma, „Iliustruotojo mokslo“ straipsniai rašomi pagal komikso principą – daugiau paveikslėlių, mažiau teksto, o ir tas tekstas adaptuojamas vidutinio skaitytojo suvokimui. Ar tai gerai, ar nelabai, sunku pasakyti – man asmeniškai nelabai patinka, kai iš mokslo siekiama daryti pigias sensacijas. Ir dar sunkiau pasakyti, kaip toks „komiksuoto“ mokslo pavyzdys veikia skaitytojo intelektą – ar skaitytojas, perskaitęs, tarkim, straipsnį apie populiariausias visų amžių ligas, nusinešusias daugiausia gyvybių, domėtis šia sritimi ir toliau, stengsis sužinoti, kaip atsirado mikrobiologija, kas išrado pirmuosius mikroskopo lęšius, kas atrado vakcinas nuo difterito ir pasiutligės ir t. t.?

Deja, didžioji mūsų žiniasklaidos dalis pasitenkina fragmentiškais mokslo žinių ir naujienų nuotrupomis (pavyzdžiui, internetinėse svetainėse kartais aptinku žinių apie kokią nors naują atrastą egzoplanetą ar Žemės link skriejančią kometą, ar kokį nors naują išradimą). Kadangi viskas statoma ant sensacijos pagrindo, suveikia savotiškas savi-saugos instinktas – tą žinią arba atmeti, arba nebeteiki jam reikšmės. Toji žinia atrodo lyg nereikšmingas fragmentas. Ir toks žinių fragmentavimas tampa visuotiniu – labai trūksta diskusijų, analitinio, nebanalaus požiūrio. O kadangi pagrindinių žiniasklaidos, bent jau internetinės, puslapių žinios skirtos vidutiniam skaitytojui, tam vadinamajam „drungnajam“, kuris pasiduoda vienokiam ar kitokiam formavimui ir įtakai, tai ir tu rime vidutinį skaitytoją, kuris nebesuvokia potekstės ir nesugeba abstrakčiai mąstyti, o kritišką požiūrį laiko sąmokslu teorija.

Matyt, tos fragmentuotos mokslo žinios populiariojoje žiniasklaidoje skirtos tam, kad išsiugdytume kuo didesnę masę vidutinybių, manančių, kad jie viską geriausiai žino. Ir netgi tituluočiausias profesorius, susidūręs su tokiu, liks nieko neįrodęs – kvailys visada viską geriau žino. Ir patarlė sako, kad niekada nereikia stengtis nuginčyti kvailio. Tai gi kai kartais viešojoje erdvėje pasigirsta balsų, šaukiančių, o ką gi veikia intelektualai, kodėl jie nieko nesako vienu ar kitu klausimu, nereikia jaustis kaltiems, verčiau pažiūrėti, o kas gi čia taip šaukia. Ar tik ne koks visa žinantis kvailys?

Pasaulyje daugybė įdomių dalykų, kuriuos gali ne tik sužinoti, išmokti, bet ir būti jų sukrėstas, ištiktas, pašauktas. Pastarieji žodžiai tinka tiek mokslininkui, tiek menininkui, tiek pasauliečiui, tiek atsiskyrėliui, tiek neraštingam valstiečiui, tiek filosofui. Nei proto, nei kultūros nereikia perdėm sureikšminti, geriau žinoti jų ribas ir galimybes, nes juk patys paprasčiausi dalykai kartais paslėpti nuo mūsų akių. Ir galbūt tos paslapties mes niekada neįspėsime.

Igor Morski. Siurrealizmas

POETAS LI BO ŽIŪRI Į GAMTOVAIZDĮ

*Yra labai gražios juodos gyvybės,
Ją varnos atneša, į ažuolus įkibę,
Mėnulis, baltos šakos danguje, –
Širdies šviesa! Pabūk dabar su ja.*

*Yra labai gražios juodos gyvybės,
Tai chrizantemos baltos tarp žaibų,
Žvelgiu aš į peizažą, mes abu
Sudarom neišardomą vienybę.*

*Yra labai gražios juodos gyvybės,
Mėnulis, sniegas, gėlės... Kur, katras
Skirtybę kokią, kas, kada atras, –
Tiek daug harmonijos, tiek daug taurios ramybės.*

Renata Šerelytė

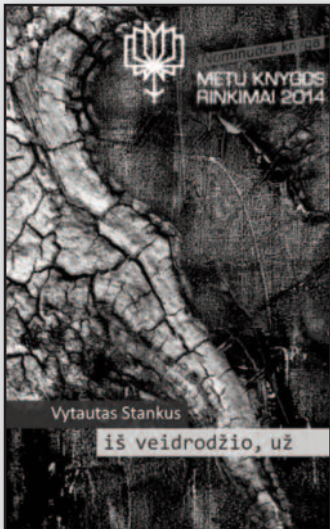
Sigitas Geda

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Fragmentuotas žinojimas • **2-as psl. Vytautas Stankus.** Iš veidrodžio, už. Eilėraščiai • **3-as psl. Renata Šerelytė.** Naujos knygos: G. K. Chesterton. Šventasis Pranciškus iš Asyžiaus • **4-as psl. Jonas Grigas.** Pesimizmas ar žmonijos intelektas lems ateitį? • **6-as psl. Jūratė Ivanauskienė.** Išėjau likimo išvartytas... (2) • **7-as psl. Deimantė Bandzevičiūtė.** Po Pietų Kryžiumi: egzotiškasis Venancijaus Ališo pasaulis • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: VI tarptautinis jaunimo muzikos festivalis • Metų knygos rinkimai: poetas Kęstutis Navakas

VYTAUTAS STANKUS IŠ VEIDRODŽIO, UŽ

Šį kartą „Draugo“ skaitytojams pristatome antrą Metų knygos (poezijos kategorija) autorių – jauną poetą Vytautą Stankų. „Iš veidrodžio, už“ – antroji jo poezijos knyga (pirmoji – „Vaikščiojimas kita ledo puse“ – išleista 2009 m.). Eilėraščiai balansuoja ant dramatiškos ribos: tarp gražu ir teisinga, tarp žmogaus vienvės ir atsargių pastangų ją įveikti. Neatsisakoma kiek vyresnių poetų atradimų ir kartu kuriamos savitos įdomios kompozicijos.

Anot literatūros kritiko Valentino Sventicko, „per visą knygą teka veidrodinis ciklas. Atspindžių, tikrų ir krei-vų vaizdų kara-

lystės. Jausmus galima tiesiogiai reikšti, bet galima šią užduotį patikėti pokalbio trupiniui, detalei, prisiminimo ar sapno vaizdiniui.(...) Švaru – taip nusakyčiau jauno poeto supratimų ir poetinės kalbos vertes. Šioje knygoje susitinkame su naujomis mūsų poezijos prošvaistėmis.”

prieš atsisveikinant

1

pelės graužias į vidų
vadinasi baigiasi vasara
lietaus pirštai užspaudžia skyles

naktimis ola šviečia
tik niekas neužsuka,
net kai lyja

anksčiau, tiesa, būdavo sniego
bet ir tas nebedrįsta

tik mėnulio vidun besigraužiančios pelės
vis krebžda:

– mama, kas ten per žiburiukas?
– vaikeli, sunku bus suprasti:
jo iš tikro nėra, kaip ir mūsų.

yra tik graužatis

2

aš norėčiau kad mudu nubudę
viens į kitą alsuotume tyliai
alsuotume tyliai kol lyja
tingėtume keltis kol lietūs
nuplauna sudegusį miestą
tik ilgesį miesto palieka

kai virš mūsų susiglaudžia sienos

3

dažnai prisimenu mudu
geriančius kavą po tiltu
tu laikai žiburiuką tarp pirštų

upė išlenkia stuburą –
lūžta

4

kai slėpėmės bažnyčioje mačiau
tau virš galvos praskrido gulbė
– kas buvo, kas?
– ne, nieko
jau šiam mirime nebus gražiau

pokalbiai prieš veidrodį
ir tu, ir aš

tikriausiai esu
tas pats tu, tikriausiai
esi tas pats

aš gyvenime kitame, kitame kūne

matau labai aiškiai, kaip
kaupiasi debesys, dar šiek tiek
ir pratrūks –

ir nuplaus mus audra.
jei žinočiau jos tikrąjį vardą –
leistųs ant rankų,
būtų galima supti,
kaip vaiką, ramint,
kad užmigtų

ir žinau tavo baimę miegoti
ir žinau tavo augantį nuovargį
ir žinau, tuoj pratrūks
griežti smuikas

niekada nemąsčiau, kas nutinka
lėlėms po spektaklio, tik įtariu –
pats esu tampomas už virvelių,
verčiamas šokti, kilnoti rankas
į ritmą, kurio negirdžiu

ir kol esi – esu
atspindyje tavam

tasai, kuris tuojau pratrūks

sninga

tik miegas tik miegas
mažoji mirtis
kada šitoks rugsėjis – –
nematau, bet girdžiu
kaip po truputį artinas sniegas

siulės per naktį,
per sapną, genamą šuns
nuo manęs, nuo manęs
ten kur šviesos
ir gyvybės daugiau –

viešpats gliaudo už lango giles
o mes manom, kad sninga,
ir šokam, ir šokam, ir juokiamės
ir pamirštam, kad mirę,
ir auginam vaikus,
ir auginam aguonas rūke,
po to nuo drėgmės trūksta raukšlės

ir dar kažko trūksta
dabar neįvardinsi, sniegas

nešalta, tik didelis šuo
atsikandęs ramybės

Poetas Vytautas Stankus

pirmasis laiškas iš už veidrodžio

štai dabar jau galiu parašyti
tik nežinau ar pasieks tavo
tokie dalykai čia trapūs, lengvai dūžta
nebesurinksi

tavęs labai trūksta, nes šunys
ėda mėnesio duoną
ir laižo pirštus, gana skaudžiai,
bet stengiuosi neišsiduoti

dažnai nueinu prie upės
žiūriu į ledą godžiai,
įsitaisau po tiltu, toliau nuo vėjo,
o tiltas tęsiasi į rūką...
kartais girdžiu kaip viršų
kažkas vaikšto, –
užsimerkiu tada į save
(baugūs man tie garsai)

šiaip baigiu apsiprasti
rankos prakvipo sniegu,
kartais kosčiu raudonai

– – – raudonai išspjaunu

ketvirtasis laiškas iš už veidrodžio

kaip gerai, kad tavęs nėra šioj žiemoj,
šitam šalty. nežinau ar tokį ištvertum

niekada nemačiau kas man atneša popieriaus,
bet atneša – todėl turiu rašyti
tik tiek ir belieka man – rašymas
ir nuojauta, kad greit pasibaigsiu

vis labiau baisu savęs nesupaisomo

ima užsimiršt veido bruožai,
antakių linija, auskarai
tavo kvapo laikaus įsitvėręs
tavo akių rudeninių...

man rūpi kaip ten tu.
bijau, kad ir tą sniegas užklos

sniegas tam ir yra – kad prasmegčiau.

NAUJOS KNYGOS

Renata Šerelytė

Gilbert Keith Chesterton.

Šventasis Pranciškus iš Asyžiaus

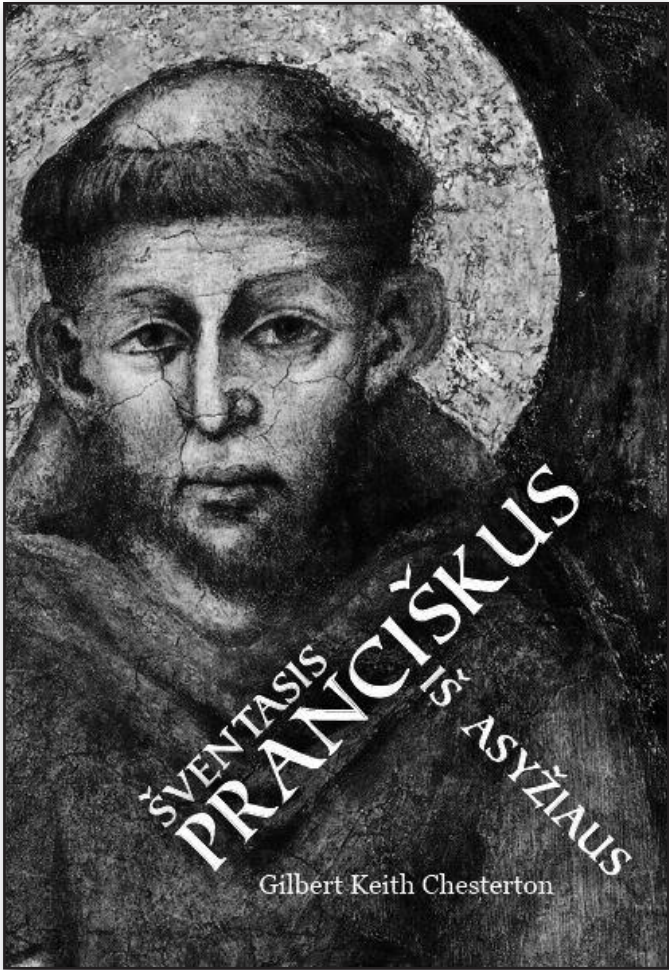
Iš anglų kalbos vertė

Andrius Navickas. – Aštuntoji diena, 2014

Skaityti hagiografijas šiandieninis skaitytojas vengia. Mieliau jau paims į rankas garsaus politiko biografiją, ypač jeigu ji parašyta sąmokslo teorijų karalienės, kurios vaizduotė tikrovės faktus paverčia interpretacijomis. Interpretacijomis virsta ir knygų pavadinimai. Teko girdėti, kad vieno miestelio bibliotekininkės pasiūlytus Romualdo Granausko „Šventųjų gyvenimus“ vietinis skaitytojas atmetė dėl to, kad skaityti apie šventuosius būsią labai nuobodu. Galbūt tai natūralu – suveikė sąlyginis skaitytojo refleksas, kurį nuolat ugdo mūsų medijos, pašaipiai, negrabiai ir nemokšišcai atsieliepdamos apie tai, kas, pasak Šventojo Rašto, paslėpta nuo žmonių akių. Juk sunku tiksliai apibūdinti tai, ko nesuvoki. Tada į pagalbą ateina sąsamonėn įaugę stereotipai – dažniausiai iš sovietmečio, tik pritaikyti rinkos ekonomikai ir žodžio laisvei.

Tačiau G. K. Chestertono knyga nepanaši į stereotipinę hagiografiją. Ne veltui Tomas Venclova, į lietuvių kalbą išvertęs G. K. Chestertono eilėraštį „Drakono medžioklė“, sako, kad šis rašytojas – „tikra nuobodaus, neva „dvasingo“ pamokslininko priešingybė“ (Tomas Venclova. Kitaip. Poezijos vertimų rinktinė, LRS leidykla, 2006). Taigi šioje knygoje neišvysime nusaldinto, sukarikatūrinto šventojo įvaizdžio, kuriuo tenkinasi dažnas katalikas. Ir visų pirma todėl, kad ši knyga parašyta ne tik nuostabaus rašytojo, turinčio nepakartojamą stilių ir humoro jausmą, bet ir erudito, intelektualo, kuris savo intelektualumo nesureikšmino – atvirkščiai, ne kartą yra pritaręs Oscaro Wilde'o išsakytai minčiai, kad ir intelektualas gali būti kvailas, o erudicija ir aštrus protas neatstoja nei nugalėtojo laurų, nei šventojo lelijų (30 p.).

Ši knyga netikėta tuo, kad šventojo Pranciškaus gyvenimas pateiktas kaip nuotykis (tai pabrėžia ir knygos vertėjas savo įžanginiame žodyje: „Tai nuotykis ir kartu klasta, kurios tikslas – išvilioti skaitytoją iš komfortiškos įpročių kasdienybės (9 p.)“. Nuotykis, kuriame telpa ir žaismė, ir pavojus, ir, kaip rašo Julius Sasnauskas, šurpi anapusbė (Julius Sasnauskas. Apdovanotas amžinuoju žavesiu. – Šventojo Pranciškaus žiedeliai, Tyto alba, 2009). Tai, ko žmonės jau nebegali suprasti ir atsisako priimti – La Vernos kalno, stigmų, kankinystės. Nenuostabu, kad ir žodis „nuotykis“ nebereikia to, ką reikė kadaise – riteriškumo triumfo, Drakono medžioklės, kurioje atsitinka ir šurpių, ir žaismingų dalykų („Nes Drakono medžioklė – drąsiųjų lemtis, / O jo kraujas – drąsiųjų vynas“ (vertė Tomas Venclova). Šiuolaikinis pasaulis nuotykių mums siūlo kaip vienokią ar kitokią avantiūrą arba šou, kur nusitrina žmogaus prigimtyje nuo seniausių laikų įsisakniję moraliniai kriterijai, žaidimą, kuriame gausu įspūdingų išorinių efektų, tačiau beveik nepastebimai dingsta nuotyquio esmė: dvasinis sukrėtimas, keičiantis žmogų („Kraštuos, kur nėra Drakono, / Riteriui niekas nerūpi – / Nei puošnūs paukščių pulkai padangėj, / Nei žuvys, žaidžiančios upėj, / Ir stingsta stebuklas, ir dingsta daina (...)“, G. K. Chestertonas. Drakono medžioklė, vertė Tomas Venclova). Ne veltui šiose eilutėse paminėtas žodis stebuklas: jis puikiai dera su žodžiu „nuotykis“, jeigu tas nuotykis dera su Drakono medžiokle. Stebuklas – ne išoriniai efektai ir ne emociškai sudirgintos juslės. Ir ne drungnos pacifistų kalbos. „Kad ir ką kalbėtų pacifistai ir kiti gudragalviai, galima mylėti žmones ir vis vien su jais kautis, jei kauniesi garbingai ir dėl teisingų priežasčių“, – rašo Chestertonas (53 p.). Ir jeigu kas nors bandytų prieštarauti ir sakyti, kad kiekvienai kovotojų pusei jų priežastys atrodo teisingos, tada gal nebūtų ir paties karo, nes karui reikia, kad viena pusė remtųsi melagingomis priežastimis, nes dviems pusėms neįmanoma kovoti vienai su kita dėl tų pačių teisingų dalykų. O tai, kas yra teisinga, žmogaus prigimtis prisimena, kad ir kaip

Pirma, ką turime suprasti apie šv. Pranciškų – dar jaunystėje jo pasakyti žodžiai, jog yra trubadūras, ir vėlesnis jo teiginys, kad turi naują, daug kilnesnę mylimąją, nebuvo metafora. Jis kur kas tiksliau įvardijo savąją situaciją, nei dauguma jo gyvenimo tyrėjų sugeba tai padaryti. Iki pat paskutinių asketiškos agonijos akimirkų šv. Pranciškus išliko trubadūras. Jis buvo įsimylėjęlis. Jis įsimylėjo Dievą ir tikrai labai stipriai. Dar mistiškesnis ir rečiau pasitaikantis dalykas yra tai, kad jis mylėjo tiek Dievą, tiek žmones...

Tas, kuris iš tiesų myli žmones, neturi nieko bendro su filantropais. Šiame graikiškame žodyje glūdi saviironija. Galima sakyti, kad filantropai myli antropoidus. Tačiau šv. Pranciškus mylėjo ne žmoniją, bet žmones, lygiai kaip jis mylėjo ne krikščionybę, bet Kristų. Galite jį vadinti lunatiku, bepročiu, įsimylėjusiu įsivaizduojamą asmenį, tačiau net ir šiuo atveju svarbu pabrėžti – asmenį, o ne idėją. Šiuolaikiniam skaitytojui geriausias raktas į asketizmo esmę – istorijos apie įsimylėjusius iki beprotybės.

Gilbert Keith Chesterton.
Šventasis Pranciškus iš Asyžiaus

ji būtų iškreipta beprotiškų idėjų, manijų ir teorijų.

Jeigu skaitytojas yra ateistas, bet ne kvailys, manyčiau, ši knyga neturėtų palikti jo abejingo. Juk kiekvienas mąstantis žmogus neneigs proto kaip Dievo (ar gamtos) dovanos (pats Chestertonas detektyvinių apsakymų knygoje „Tėvas Braunus“ rašė, kad proto puolimas – prasta teologija) ir suvoks jį kaip gamtos dalį, kuri yra baigtinė, fiziologiška, turinti savo ribas ir savo galimybes. Ir todėl tai, kas vadinama nesuvokiamais, beprotiškais ar tiesiog kvailais dalykais (šventasis Pranciškus, būdamas iššūkiu savo epochai, žmonių akyse buvo ir kvailys, ir beprotis, ir sūnus palaidūnas, švaistęs tėvo pinigų į kairę ir į dešinę), kas išeina už proto ribų ir žmo-

nių suvokimo ir atsiveria, anot Juliaus Sasnausko, šurpia anapusybei, neretam nepriimtina tiesiog dėl tos pačios priežasties – nenoro įklimpti į Nuotykių, pasileisti į Drakono medžioklę. Tai labai žmogiška, galima sakyti, ir gamtiška, kitaip tariant, suveikia savisaugos instinktas. Nesakytum, kad šv. Pranciškus nekreipė į šį instinktą dėmesio – jį apėmė siaubas, kai išvydo savo kelyje raupsuotąjį, baisesnį už priešą armiją. Bet jis vis tiek apkabino raupsuotąjį. Galbūt tai jam reikė nugalėti Drakoną.

Chestertoną visada įdomu skaityti dėl jo požiūrio į stereotipus, ir šioje knygoje pasitaiko ne vienas stereotipo nuvainikavimas. Jis kalba apie Viduramžių dorybes – prie stereotipų įpratusių žmogų tai gali sugluminti, mat daugelis įpratę manyti, kad pasaulio istorijoje nebūta tamsesnių ir niūresnių laikų. Na, žinoma, vien jau žodis „inkvizicija“ ko vertas. Chestertonas pabrėžia, kad netgi daugelis istorikų linkę kapstytis inkvizicijos laužų pelenuose, nė nesigilindami, kada, kaip ir kodėl ta inkvizicija buvo įkurta – daugelis žmonių į tai nesigilina ir dabar, nes viduramžiai jiems yra inkvizicijos siautėjimo, o ne scholastinės filosofijos ar miestų gildijų klestėjimo amžiai. „Viduramžių pasaulis neabejotinai pranoko tą, kuriame mes gyvename, siekiu pažinti tai, kas mus jungia. Anuomet kur kas teisingiau buvo žvelgiama į mirtį, į skaidrią proto šviesą, bendruomenės sąžinę, palaikančią jos bendrumą. Gali-

ma sakyti, kad anų laikų apibendrinimai apie pasaulį buvo sveikesni ir protingesni nei dabartinės beprotiškos materialistinės teorijos. Niekas anuomet nebūtų pakentęs Šopenhauerio, niekinančio gyvenimą, arba Nyčės, gyvenančio vien panieka“ (89 p.).

Viduramžius Chestertonas atskleidžia ir kaip laiką, ir kaip pasaulį, pasitikusį šv. Pranciškų. Pasaulį, apsivaliusį nuo pagonybės kaip nuo sunkios dvasinės ligos – pabudimą iš sapno. „Sugrįžta meilė, jau ne platoniška, o ta, kurią priimta vadinti riteriška. Gėlės ir žvaigždės įgauna pirmąją nekaltumą, vanduo ir ugnis jau verti tapti broliais ir seserimi šventajam. Pasaulis apsivalė nuo pagonybės“ (42 p.). Net mirtis galėjo būti pavadinta seserimi, ne baugiu slėpiniu. „Ir gėlės, ir žvaigždės, ir vanduo, ir ugnis laukė, kad tas, kuris išvalė iš savo sielos paskutinius gamtos garbinimo pėdsakus ir todėl gali prie jos ir pas ją sugrįžti, suteiktų jiems naujus vardus“ (42 p.). Pas mus priimta į lietuvišką pagonybę žvelgti kaip į kažką tyro, nekalto, kuo sunku patikėti, ir kaip į kažką unikalaus – tuo patikėti dar sunkiau, nes visos gamtmeldiškos religijos panašios kaip du vandens lašai, skiriasi tik dievybių vardai, tačiau jos neša tą pačią žinią – augimo, lytiškumo ir mirties, pagonybėje nėra nei antgamtės, nei mistikos. Galbūt noras kurti tautinę pagonybę kaip unikalią produktą liudija tautos nebrandumą (skaityti, beje, dėl tos pačios pagonybės kaltės, išmokome vėlai), o gal – gerus norus, kurie geri tik daliai žmonių; pastarieji, žiūrėdami į žvaigždes danguje, mato ne moralinį Kanto imperatyvą, o išbarstytas deivės Laimos apsiausto sagas.

Šv. Pranciškus galėtų būti romus ir mielas naminių gyvulėlių globėjas. Gamtos mylėtojas, pamokslų kregždutėms sakytojas – toks jis būtų kur kas priimtinesnis, jį būtų galima kaip medinį balvonėlį pasistatyti ant komodos ir aprūkyti šventomis žolelėmis. Bet jis yra gluminantis, pavergiantis, gąsdinantis, gal net – papiktinantis. Nes kas gi gali priimti tokius dalykus, ištikusius žmogišką prigimtį ir žmogiškąjį kūną – La Verną, stigmatas, aklumą, mirtį ant plikos žemės, kvailio ir juokdario vardą, mirtį ant plikos žemės dėkojant ištikimam asiliukui už sunkią tarnybą?.. (Asiliukas, kaip pasakoja „Švento Pranciškaus žiedeliai“, klausydamasis šv. Pranciškaus, verkė). Puičioje Axelio Munthes „Knygoje apie San Mikelę“ pasakotojas, pro dangaus vartus įsivedęs ištikimą šunį, susilaukė rūščių Senojo Testamento pranašų priekaištų, betgi pasirodęs šv. Pranciškus vien savo nuostabių akių žvilgsniu privertė juos visus nutilti.

Ši knyga irgi priverčia nutilti. Šventumo slėpinys toks didelis, kad niekais eina visi mūsų gudragalviavimai, visa žodžių ekvilibristika, išdidus patosas ir asmeninė tuštybė. Juos nusveria viena asiliuko ašara.

Literatūra ir menas, 2015 sausio 9 d.

PESIMIZMAS AR ŽMONIJOS INTELEKTAS LEMS ATEITĮ?

Jonas Grigas

Visiais laikais žmonės liaupsino praeitį ir pesimistiškai žvelgė į ateitį. 700 m. prieš Kristų (pr. Kr.) graikų poetas Hesiodas liaupsino auksinę praeitį, kai žmonės „ramiai gyveno ir dirbo savo žemėse, turėdami daug gerų daiktų“, o filosofas Platonas (422–347 m. pr. Kr.) smerkė raštą, kaip atminties naikintoją. Po tariamo Jėzaus žengimo į dangų pirmame šios eros amžiuje ankstyvieji krikščionys tikėjo, kad jis netrukus grįš gyvųjų ir mirusiųjų teisti, o gyvybė Žemėje baigsis, kaip kad aprašyta Evangelijoje pagal Morkų 13:24-26. Nuo tų laikų apokalipsės pranašysčių niekuomet nestigo.

Po daugiau nei dviejų tūkstančių metų nemažai lietuvių vis dar jaučia nostalgiją vergiškam darbui kolchozuose ir sovietiniuose fabrikuose ir peikia dabartį ir ateitį. Net atėję į milžiniškas parduotuves „IKI“, „Maxima“, „Akropolį“ ar „Babiloną“ jie kenčia dėl to, kad niekaip negali išsirinkti prekių. Filosofas Vytautas Radžvilas straipsnyje „Respublikoje“ (2014 11 07) „Sujauktos sąvokos kaina: pilietinė ar pilietiška visuomenė?“ peikia esamą tvarką ir pranašauja liūdną ateitį: „... tarybinio komunizmo dvasiškai, moraliai ir materialiai nustekenta visuomenė ne tik kad neatsigaus ir neatgims, bet priešingai, iš komunizmo paveldėtos negalios tik didės ir bus toliau judama vis gilesnio visapusiško nuosmukio keliu.“ Kalbančius apie vis labiau klestinčią žmoniją kai kas laiko bukapročiais, o tvirtinantys, kad dėl klimato kaitos ar technologijų įtakos gresia katastrofa gali tikėtis Nobelio premijos. Pesimizmas yra tarsi lietuvių religija. Ir ne tik lietuvių.

Pasaulio knygynai užversti pesimistinėmis knygomis, o radijo bangos dieną ir naktį neša į mūsų namus niūrias žinias apie augantį skurdą, žmonijai gresiantį badą ir epidemijas, visuotinį atšilimą, plonėjantį ozono sluoksnį, rūgštėjančius lietus, greitai pasibaigiančią naftą ir naudingąsias iškaskas, būsimus karus dėl vandens, gresiantį atominį karą ir po jo atominę žiemą, vandenynų rūgštėjimą ir asteroidų smūgius, kurie gresia mūsų laimei.

Pesimizmo priežastys keičiasi, bet pesimizmas gyvas. Praėjusio amžiaus septintajame dešimtmetyje labiausiai gąsdinta žmonių skaičiaus augimu ir artėjančiu badu, aštuntajame – žemės išteklių išekvojimu, devintajame – rūgščiaisiais lietumis, dešimtajame – mirtinomis pandemijomis, šio amžiaus pirmajame dešimtmetyje gąsdinama visuotiniu atšilimu. Šios pesimistinės prognozės tai garsiai kildavo, tai tyliai išnykdavo. Tai gal pesimistai ne teisūs?

Reikia aiškiai pasakyti, kad pesimistai būtų teisūs, jeigu pasaulis eitų tuo pačiu keliu kaip dabar – žmonijos lauktų nelaimė. Jei visas transportas priklausys nuo naftos, o ji baigsis – laukia bėda. Jei žemės ūkis priklausys nuo gėlo vandens, o jo telkiniai išdžiūs – laukia badas. Bet pasaulis nebus toks, koks yra dabar. Milijardai nuolat kuriamų žinių gimdo naujas technologijas ir suka pasaulio klestėjimo variklį. Žmonija tapo kolektyvine problemų sprendimo bendrija ir jas sprendžia, keisdama savo gyvenimo būdą.

Pesimistų klaida yra dabarties žinių apie reiškinius ir pasaulį ekstrapoliacija į ateitį, manymas, kad ateitis yra didėjanti praeities versija. Prieš pirmąjį pasaulinį karą aviacijos inžinieriai manė, kad dėl to, kad dvisparniai lėktuvai buvo stabilesni, manevringesni ir turėjo didesnę keliamąją jėgą, lėktuvai ateityje turės bent dvylika sparnų. Šis pavyzdys rodo, kaip smarkiai galime klysti, prognozuodami ateitį. Bet ateitį daugiausiai prognozavo pesimistai. JAV ekologas profesorius Lesteris Braunas, paskelbęs knygą „Pasaulis ties riba“ pesimistiškai žvelgia į ateitį. Anot jo, jei kinai 2030 m. bus tokie pat turtingi kaip amerikiečiai, naudos tiek popieriaus, turės tiek automobilių, bus galas visiems pasaulio ištekliais, žmonijai grės badas. L. Braunas neklysta ekstrapoliuodamas dabartį į ateitį, kaip neklydo tie, kurie XIX amžiuje manė, jog 1950 metais Londono gatvėse bus 3 metrų storio sluoksnis arklių mėšlo. Neklydo ir kompiuterių firmos *IBM* įkūrėjas Tomas Vatsonas (Thomas Watson), 1943 m. pa-

sakęs, kad pasaulinė rinka tėra tik 5 kompiuteriams, ir *Digital Equipment Corporation* įkūrėjas Kenas Olsonas (Ken Olson), 1977 m. pasakęs, kad nėra pagrindo kam nors norėti turėti kompiuterį savo namuose, kai kompiuteriai svėrė toną ir kainavo labai daug. Neklydo ir Anglijos vyriausybės patarėjas kosmoso klausimais prieš pat *Sputniko* paleidimą 1957 metais, kad kosminės kelionės yra „visiška nesąmonė“. Tiesiog pasaulis greitai pasikeitė. Ir popierius, ir nafta ateityje bus naudojami taupiau arba pakeisti kažkuo kitu, o žemė bus naudojama produktyviau ir leis kinams, indams ir net afrikiečiams klestėti. Nuo mano pirmojo apsilankymo prieš 25 metus Indijoje ši šalis labai pasikeitė.

Pesimistų buvo visada. Garsus škotų ekonomistas Adamas Smitas (Adam Smith) (1723–1790) rašė, kad retai praėina penkeri metai, per kuriuos nebūna atspausdinta knyga, įrodinėjanti, kad turtai sparčiai senka, žemės ūkis blogėja, gamyklos griūva. XIX amžiuje, pramonės revoliucijos laiku, pesimistai į kulią masines mašinas žiūrėjo panašiai, kaip XX a. pabaigoje į genetiškai modifikuotus pasėlius. Jie skelbė, kad dėl pravažiuojančių traukinių kumelės neišnešios kumeliukų. O Anglijos laikraštis „Quarterly Review“ rašė: „Kas gali būti absurdiškiau ir juokingiau už garvežius, važiuojančius dvigubai greičiau už pašto karietas?“ 1830 m. anglų poetas Robertas Sautis (Robert Southey) knygoje „Thomas More: Colloquies on the Progress and Prospects of Society“ pranašavo gresiančias kančias, badą ir marą, jam ateitis atrodė tik niūresnė. Nuo tada kas dešimtmetis pasaulyje subrėsdavo naujas pesimistų derlius nepaisant to, kad europiečių gyvenimo lygis vis kilo, kad elektros energija, automobiliai, vidaus tualetai, vakcinos ir daugybė kitų naujovių gerino žmonių gyvenimą. Bet intelektualai kaip apsėsti gąsdino artėjančiu nuosmukiu, moraliniu visuomenės žlugimu ir nelaimėmis. 1899 m. JAV patentų biuro pareigūnas Čarlzas Diuelas (Charles Duell) sakė: „Viskas, ką galima išrasti, jau išrasta.“ Pažanga turėjo sustoti.

Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui Henris Adamsas knygoje „The Education of Henry Adams“ (1918) pranašavo „galutinį, kolosalų, kosminį civilizacijos žlugimą“. Autoritariniai režimai Rusijoje, Vokietijoje, Italijoje bei fašizmo ir komunizmo išigalėjimas ir jų sukeltas Antrasis pasaulinis karas prazūdė dešimtis milijonų žmonių. Tačiau tie europiečiai, kurie sugebėjo išgyventi, dar iki 1950 metų greičiau nei bet kada anksčiau tapo ilgaamžiškesni, turtingesni ir sveikesni. Po 1950 metų Europoje, išskyrus komunizmo pavergtas tautas, išaušo auksiniai taikos, klestėjimo ir technologinės pažangos laikai. Gal pesimistai išnyko? Deja, ne.

Britų rašytojas Džordžas Orvelas 1949 m. išleido romaną „1984-iejį“, kuriame žadėjo vieną nelaimę po kitos: aplinkos užterštumą, žmonių skaičiaus sprogimą ir badą, ligas, smurtą, atominį karą, civilizacijos chaosą ir kerštingų technologijų sukeltą pasaulio pabaigą. Vis tik baigėsi šaltasis karas, iširo sovietų imperija, 30 proc. sumažėjo išlaidos ginklavimuisi, trys ketvirtadaliai raketų atominį galvūčių buvo išardytos ir perdirbtos į kurą atomi-

nėms jėgainėms. Tikriausiai tai tik trumpalaikė sėkmė, bet vis dėlto pasaulis tapo saugesnis, bent jau Europoje. XX a. pabaigoje skurdas, alkis, ligos ir nerastingumas nyko sparčiausiai per visą žmonijos istoriją. Ir šiuolaikinė karta, kuri labiau už bet kurią kitą istorijos kartą mėgaujasi taika, laisve, laisvalaikio malonumais, išsilavinimu, medicina, kelionėmis po pasaulį, kino filmais, kompiuteriais, televizija ir mobiliaisiais telefonais, vos pasitaikius menkiausiai progai puola į neviltį. Net pasižvalgius oro uostų knygynuose negali nepastebėti, kaip įžuliai rėkia gražiais viršeliais knygos, kurios tvirtina, kad pasaulio padėtis siaubinga, ji vis blogėja, kad pasiektas lūžio į katastrofą taškas. Net geros naujienos skelbiamos kaip blogos – kad produktų gausa prekybos centruose tvirkina, gadina ir klaidina žmones, kad jie negali visko, ko nori nusipirkti ar išsirinkti. K. Marksas verkšleno, kad kapitalizmas „nuskurdina proletariatą“, dabar pesimistai verkšlens, kad kapitalizmas verčia darbininkiją be saiko varuoti. Atėjęs į „Akropolį“ nematau žmonių, kenčiančių dėl to, kad jie negali išsirinkti. Didžiausi pesimistai kažkodėl yra prancūzai, nors jie gyvena nepalyginamai geriau nei kai kurios Azijos, Artimųjų Rytų ir Afrikos tautos.

Bene ilgiausią istoriją turi visuotinio bado pranašavimas. Bet apogėjų jis pasiekė 1967–1968 metais, kai buvo išleistos dvi pasaulyje itin nuskambėjusios knygos. Pirmoji Viljamo ir Polo Padokų (Williams ir Paul Paddock) „Badas, 1975“ (Famine, 1975), kurioje jie tvirtino, kad populiacijos ir maisto susidūrimas yra neišvengiamas, kad Haičio, Egipto ir Indijos išgelbėti nebegalima, ir šios šalys turi būti paliktos badauti. Bet Indijoje įvyko „žalioji revoliucija“ ir ji ne tik nebadauja, bet tapo net maisto prekių eksportuotoja. Kitoje knygoje „Populiacijos bomba“ (The Population Bomb) P. Erlichas (Paul Ehrlich) rašė, kad „aštuntajame dešimtmetyje šimtai milijonų žmonių mirs badu ir niekas nebepadės išvengti esminio mirštamumo padidėjimo pasaulyje.“ Anot jo, masinė mirtis neišvengiama ir jau čia pat, o žmonių skaičius pasaulyje sumažės iki 2 mlrd. Bet žmonių skaičius tik didėjo ir maisto parduotuvėse gausėjo. Net „Romos klubo“ ataskaitoje „Augimo ribos“ (Limits to Growth) teigiama, kad iki 1992 m. augantis vartojimas gali išekvoti pasaulio aukso, vario, alavo, cinko, naftos ir gamtinių dujų išteklius ir ateinančiame šimtmetyje sužlugdyti civilizaciją. Tačiau ataskaita neįvertino technologinių permainų, keičiančių pasaulį, kūrimo greičio ir masto. Todėl daugiau nei 7 mlrd. žmonių šiandien gali gyventi mūsų planetoje gerėjant jų sveikatai, kaip niekada gausiai aprūpinami kokybišku maistu, ilgėjant gyvenimo trukmei, esant švaresniam orui, didėjant miškų plotams ir tik todėl, kad pasikeitė technologijos: vario kabelius keičia stiklo pluoštai, popierius – elektronai, daugelį darbų kompiuteriai, robotai ir programinė įranga.

1970 m. žurnalas „Life“ skelbė, kad „per dešimtmetį miestų gyventojai turės pradėti nešioti dujokaukes, kad išgyventų užterštame ore. Iki 1985 m. oro tarša perpus sumažins Žemę pasiekiančios sau-

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

lės šviesos kiekį.” 1980 m. vykstant į Japoniją buvau gąsdinamas, kad Tokijuje žmonės gatvėmis vaikšto su dujokaukėmis. Iš tikrųjų ten oras buvo švaresnis nei tuo metu Vilniuje. Technologijos oro kokybę labai pagerino. 1984 m. vokiečių žurnalas „Stern” skelbė, kad trečdalis Vokietijos miškų jau išnykę, kad iki 1990 m. išnyks visi spygliuočiai, kad iki 2002 m. miškų išvis nebeliks, kad juos išnaikins rūgštūs lietūs. O kas gi įvyko? Europos miškų biomasė padidėjo, o Švedijos vyriausybė pripažino, kad azoto rūgštis yra trąša, spartinanti medžių augimą. Žinoma, kai kur miškai nyko dėl senumo, kenkėjų ar vietinės taršos.

Nepasiteisino ir Džeremio Rifkino (Jeremy Rifkin) pranašystės, kad biotechnologijos kelia pavojų „viską sunaikinti taip, kaip atominis holokaustas.” Rezultatas pasirodė priešingas – buvo sukurtos gyvybę gelbstinčios technologijos. Buvo pliekiami dirbtinio apvaisinimo pradininkai, tačiau jų išradimas atnešė daug laimės milijonams bevaikių porų. Buvo nerimaujama dėl genų inžinerijos, o neseniai Mokslų akademijoje klausiausi Kipro Sveikatos apsaugos ministro paskaitos, kaip genetikos pasiekimai leidžia gydyti net dar negimusių vaikų genetines ligas. Suvaldytos tapo pesimistų gąsdintos AIDS, gripo (1918 m. gripo virusas H1N1 pražudė 15 mln. žmonių), Ebolos ir kitos epidemijos. Daugelio ligų išnaikinimas ateityje yra reali perspektyva.

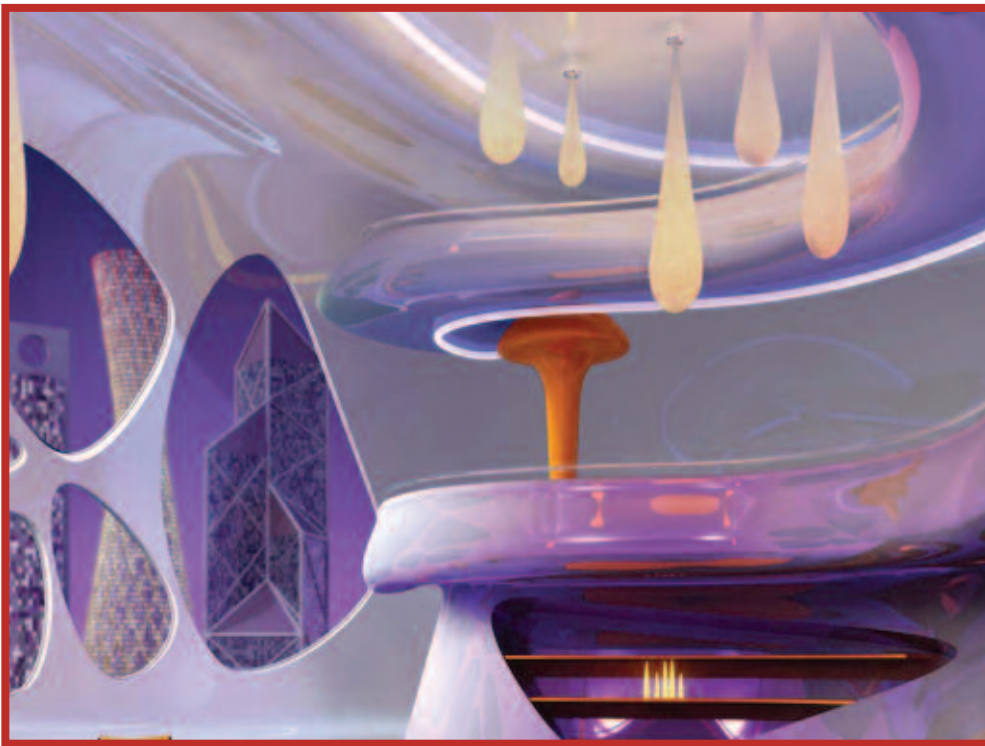
Dabar daug rašoma apie žmonijai grėsiantį klimato atšilimą ir temperatūros padidėjimą šiame šimtmečiuje (3–6)⁰C. Vėlo princas 2009 m. pasakė, kad žmonijai liko 100 mėnesių imtis būtinų priemonių, kad išvengtų nepataisomo klimato bei ekosistemos žlugimo. Tačiau Tarpyvyriausybė klimato kaitos komisija numato, kad pasaulis šiame šimtmečiuje patirs tokį ekonominį augimą, kad šimtmečio gale žmonės vidutiniškai bus 4–8 kartus turtingesni nei esame dabar ir galės prisitaikyti prie klimato kaitos. Pasaulis bus šiltesnis ir turtingesnis. Šiluma pagerina derlių šaltuose kraštuose, o padidėjęs lietaus kiekis ir anglies dioksido padidėjimas sausuose. Žmonėms reikės dirbti mažiau žemės, kad išsimaitintų. Žinoma, didės uraganų ir kitokių klimato kaitos sukeltų nelaimių. Bet uraganų padaryta žala labiau priklauso nuo turto ir oro prognozių nei nuo vėjo greičio. 2007 m. aukščiausios kategorijos uraganas smogė gerai pasirengusiam Jukatanui ir nieko nepražudė, o kitais metais panašus uraganas prastai pasirengusioje Birmoje pražudė 200 tūkst. žmonių. Dėl visuotinio atšilimo maliarija, erkių platinamos ir kitos tropikų ligos plinta į šiaurę. Bet pagal vieną tyrimą nutukimas pražudo dvigubai daugiau žmonių nei klimato kaita. Net jei klimatas atšils tiek, kiek pranašaujama, tai dauguma žmonių bus tokie turtingi, kad išgalės kažko dėl to imtis. Tačiau žiniasklaida, mintanti iš bauginančių straipsnių, pesimistus laiko išminčiais.

Labiau tikėtina, kad žmonių ir ekosistemų gerovę pagerins šiltesnis ir turtingesnis pasaulis nei šaltesnis ir skurdesnis. Klimato kaita labiausiai smogs neturtingiesiems. Bet jie labiausiai kenčia ir dėl didelių energijos kainų šaltesniame klimate. Kad ekonomika nesustotų, reikia daugybės vatų energijos, o jų pagrindinis šaltinis yra iškastinio kuro deginimas, kuris šildo klimatą. Bet atominė, biokuro, vandens, vėjo, saulės energija yra daug brangesnė. Tikėtina, kad ateityje saulės šviesos pagalba išgausime vandenilį tiesiogiai iš vandens kopijuodami fotosintezę ir jį deginsime, panaudosime kitas technologijas ir spartėjanti klimato kaita sustos ir šio amžiaus gale pasaulis gyvens geriau nei dabar.

Nesibaigia dejonės, kad šiuolaikinis jaunimas yra neringas, savanaudis, trokštantis viską gauti veltui, per daug įnikęs į kompiuterius ir mobiliuosius telefonus, kurie jaunimą atbukina ir palieka be moralės, vaizduotės ir pasekmių suvokimo. „Dabar jaunimas...” – dūsauja seneliai. Tačiau jaunimas elgiasi pagal tas taisykles, kurias jam sukuria suaugusieji, visuomenė. Vaiko, kuris į mokyklą atsiunša mobiliųjį telefoną ar kompiuterį, kuris klasėje žinutėmis ar elektroniniais laiškais bendrauja su draugais gal net kitame žemyne, negalima mokyti

taip, kaip aš buvau mokomas. Jei švietimo sistema ir mokytojai nesugeba keistis – tai jų bėda. Vyksta amžinas gyvenimo ciklas, amžinas konfliktas tarp kartų ir laipsniškas šių konfliktų sprendimas. Aš dažnai stebėjausi, kokie žinių trokštantys vaikinai ir merginos ateina į Vilniaus universitetą, turintys daug daugiau informacijos ir patirties, nei mano studijų laikais. Niekuo nėra ypatingas šiuolaikinis jaunimas. Jis kuria kompanijas, daugiau mokosi ir dirba sudėtingesnius darbus nei bet kuri kita karta. Radiacijos dozė, kurią jaunimas dabar gauna dėl ginklų bandymo ir nelaimių atominėse jėgainėse, yra 90 proc. mažesnė nei mes gavome septintajame dešimtmetyje rusams ir amerikiečiams sprogdinant atominės bombas atmosferoje, ir sudaro mažiau nei 1 proc. natūralios gamtinės radiacijos fono.

Pesimizmas gimdo kolektyvinį nenorą tikėti, kad gyvenimas gerėja. Tačiau sau žmonės to netaiko. Jie mano, kad gyvens ilgiau, daugiau keliaus, patys, jų vaikai ir vaikaičiai išliks sveiki. Nors asmeniškai žmonės yra optimistai, visuomeniškai jie – pesimistai, į visuomenės ir žmonijos ateitį jie žiūri niūriai. Ir taip yra todėl, kad žmonės bijo rizikuoti – intuityviai daug labiau bijo prarasti pinigų, nei nori tą pačią sumą laimėti. Pesimizmo genai to žodžio prasme

gali būti dažnesni už optimizmo genus. Vyresni žmonės labiau pesimistiški ir paniurę. Iš to pelnosi žiniasklaida ir kai kurios organizacijos, išnaudodamos žmogaus prigimties pesimizmą. Jokia labdaros organizacija negauna pinigų skelbdama, kad gyvenimas gerėja. Joks žurnalistas neatsiduria pirmajame laikraščio puslapyje rašydamas apie gerėjantį gyvenimą. Gera naujiena nėra naujiena, todėl žiniasklaida mėgaujasi straipsniais apie įvykusias ar artėjančias nelaimes. Vientintelis būdas nugalėti pesimizmą būtų užprogramuotas žmogaus prigimties pakeitimas. Kol žmonės dauginsis lytiniu būdu, ir kiekviena nauja karta viską pradės iš pradžių, kiekvienas kūdikis pradės savo gyvenimą su paveldėtais polinkiais ir instinktais, susiformavusiais technologiškai labiau atsilikusiais laikais. Todėl visada bus teisingas posakis: „Mano laikais viskas buvo kitaip.”

Penki Lietuvos mokslų akademijos tikrieji nariai, profesoriai labai intelektualioje knygoje „Nerimas” (2012) nagrinėja grėsmes Lietuvai ir jų pasekmes. Tas nerimas, anot Viktorijos Daujotytės, kyla todėl, kad „žmogaus pasaulis yra trapus. Trapus iš pačios savo esmės – iš žmogaus pažeidžiamumo, laikinumo. Iš bejėgiškumo gamtos stichijų akivaizdoje. Iš nedidelių galimybių protingai susitvarkyti gyvenimą, sukurti gerai veikiančias demokratines struktūras.” O filosofas Arvydas Šliogeris labai pesimistiškai piešia Lietuvos ateitį. Jis mano, kad „Lietuva dabar panaši į vandens lašą, nukritusį ant iki baltumo įkaitusios geležies”, t. y. jos greitai nebeliks. Jam atrodo, kad didelis blogis yra globalizacija, tarsi Lietuva turėtų atsiverti nuo sparčiai kintančio pasaulio, kaip atsivėrė Šiaurės Korėja. Bet kuomet ji virto atsitvėrusi – gerai žinome. „Globalizacijos malūnas beabejotinai sumals į kosmopolitinius miltus ne tik Lietuvą”, – sako A. Šliogeris. Pasaulis šiame šimtmečiuje neatpažįstamai pasikeis, bet niekas nenorėtų, kad žiemą vėl važinėtume rogėmis ir sėdėtume prie žibalinų lempų, kaip mano vaikystės laikais. Profesorius didžiausią blogį įžiūri žiniasklaidoje, ku-

rią vadina *Ekranu*. „Ekranų ideologija atvirai arba slapčia siekia vienintelio tikslo – pavergti žmogų, visiškai kontroliuoti visuomenės gyvenimą, ištirpdyti individą neartikuliuotoje homininėje pliurėje, jį dezorientuoti ir demoralizuoti. ...Vientintelis būdas nebūti nušluotam informacijos lavinos ar nebūti prarytam informacinio melo drakono – sunaikinti Ekraną”, kuris dar formuoja ir netikrą visuomenės elitą. „Kadaise elitu buvo vadinama gabiausių, tauriausių, drąsiausių, garbingiausių, atsakingiausių, aukščiausio išsilavinimo, kilniaveiksmių, tauraus elgesio ir kilnios laikysenos visuomenės narių kritinė masė.” Graikai tokius žmones, gyvenančius pagal nerašytą garbės kodeksą, vadino *aristos*. „Apie dabartinį mūsų elitą galima pasakyti štai ką: tai tamsūs, bailūs, kvaili, žiaurūs, agresyvūs, godūs, klastingi, demoralizuoti egoistai, nė iš tolo nematantys valstybės idėjos.” Mūsų žiniasklaida daugiausia skleidžia ne tas žinias, kokių ir aš norėčiau, bet ją reikia taisyti, o ne sunaikinti. Ne tie žmonės Lietuvoje vadinami ir elitu. Kad Lietuva išliktų, anot A. Šliogerio, turi būti „įsteigtas *aristos* ugdymo universitetas, nepriklausomas nuo dabartinės pseudouniversitetinio pseudomokslo ir pseudomokymo sistemos, nes masinis aukštasis mokslas tuos pseudouniversitetus pavertė

diplomuotų tamsuolių konvejerinės gamybos fabrikais. ...Mano paties liūdna patirtis rodo, kad dabartiniai pseudouniversitetai tik prisideda prie masinės demoralizacijos. ...Jeigu toks *aristos* universitetas nebus įsteigtas, galima ramiai tarti, kad po penkiasdešimties metų Lietuvos vardu vadinama bendruomenė nebeegzistuos.” Iš dešimčių Vakarų ir Rytų šalių universitetų, kuriuose teko lankytis, daugelyje jų plėtoti bendrus mokslinius tyrimus, Vilniaus universitetas nėra blogesnis, o jame plėtojamas mokslas tikrai nėra pseudomokslas, jeigu kasmet keli šimtai mokslinių straipsnių skelbiami geriausiuose pasaulio žurnaluose, jeigu mūsų mokslininkai kaip lygūs tarp lygių plėtoja bendrus mokslo projektus su dešimtimis pasaulio universitetų. Ir Lietuvos vardu vadinama bendruomenė tik tobulė. 200 metų panašus pesimizmas dominavo knygose ir laikraščiuose, nors dažniau teisūs buvo optimistai. Nors pesimistai nieko nesukūrė, tačiau jie yra liaupsinami ir apdovanojami, o jų padarytos klaidos pamiršamos.

Ar filosofų pesimizmas nėra pavojingas? Gali būti, nes šiuolaikiniai filosofai dažnai vadovaujasi ne mokslo žiniomis, o nuojauta. Užuoat jautę, kad esame prie naujo nuostabaus žemyno, kupino perspektyvų ir galimybių, slenkščio, jie jaučiasi taip, tarsi būtų perpildytoje Titaniko gelbėjimosi valtyje šaltoje audringoje jūroje, kovodami dėl galimybės pasiliukti valtyje ir pasirengę neleisti į ją įlipti kitiems skęstantiesiems. Kas bus tada, jeigu jų minčių įtakoje žmonės dėl ateities pasaulio apims nevilties, baimės ir įtarumo košmarai, jeigu žmonėms įteigsime, kad valdymą perims veltėdžiai, plėšikai ir apgavikai, jeigu bus vadovujamasi tik išgyvenimo principu, o teisybė bus tik stipriųjų pusėje? Nuojautos pavojingesnės už idėjas, nes jos nepasiduoda racionaliam įvertinimui. Jei mūsų pasaulį apimtų tokios pesimistų nuojautos, tai viskas, ką jos gali sukelti, gali tapti tikrove. Ne globalizacija ar žiniasklaida kelia pasauliui pavojų, o tai, kad mes neracionaliai elgdamiesi atsidūrėme prie ekologinės krizės slenkščio, nesuvokdami, kaip prasmingai gyventi tausojant išteklius, kad neturime kosmologijos, suteikiančios gyvenimui prasmę. Tai ar reikėtų klausyti pesimistų?

Kartais reikėtų. Pavyzdžiui, gąsdinimai dėl plonėjančio ozono sluoksnio šiaurinėse platumose padėjo uždrausti chloro ir fluoro karbonatų išmetimą į atmosferą, nors ultravioletinės spinduliuotės, praeinančios pro ozono sluoksnį, intensyvumas čia nesiekia net 0,02 proc. spinduliuotės, kurią patiria tropikų žmonės. Be to, naujausi tyrimai rodo, kad kosminiai spinduliai yra svarbesnė ozono skylės priežastis nei chloras. Yra ir akivaizdžių priežasčių, dėl kurių verta nerimauti: transporto kamščiai miestuose, žmonių nutukimas ir kitos, bet jos yra dėl mašinų ir maisto gausos ir mūsų protėviai būtų tik pasijuokę iš jų.

Nukelta į 8 psl.

Išėjau likimo išvartytas... (2)

Bern. Brazdžionio pasitraukimo iš Lietuvos ir emigracijos į JAV ypatumai

Jūratė Ivanauskienė

Tęsinys. Pradžia 2015 m. sausio 3 d. („Kultūroje“)

P. Palilionis knygoje „Tautos šauklio aidai“ publikuoja Leonildos Kučienės, A. Brazdžionienės pusseserės, karo metų prisiminimus: „*Brazdžionienė man pasakojo, kai pas juos darė krata, Bernardas visą laiką tylėjo. <...> Juos būtų išvežę, pradėjo slapstyti, nebemiegoti namie... Jeigu pirmą naktį neišvežė, galėjai išsislapstyti. <...>*

Bėgdami iš Kauno, Brazdžioniai garlaiviu atplaukė į Kulautuvą. Mes besitraukiančius palydėjom – „Tik jūs toli nevažiuokit... Po metų grįsit...“ Taip visi buvom įsitikinę, kad viskas greitai baigsis... Namelis liko bobulytei Karolinai Baltaragienei. Senai, kokių 80 metų. Ji buvo pas mus apsi stojus. Kai tik praėjo frontas, bobutei namelis labai parūpo. Išvyko į Kauną. Ir ką gi... Bulvės nukastos, malkos sukūrentos, viskas, net sofa išnešta.”

Džiugu, jog A. ir L. Kučų šeima išsaugojo balto kaulinio porceliano kavos servizą, kurį patys Brazdžioniams dovanėjo vedybų proga. 1992 metais, Brazdžioniams grįžus į savo namelį, servizą jie gražino. Šiuo metu jis saugomas Bern. Brazdžionio rinkinyje.

Netikėtai Brazdžioniams buvo gražinta dar viena relikvija iš jų namų Kaune: 1988 metais kaukiečiai gydytojai Laima ir Leonas Klumbiai, siųdami sveikinimą garsiam JAV lietuvių tenorui Stasiui Barui su žmona Elena, idėjo seną, laiko paženklintą atviruką – kryžių nešantis Kristus. Laiške įdomi istorija: „*Siunčiam paveikslėlį – gal galėtumėte jį prie progos perduoti poetui Bernardui Brazdžioniui. Ta atvirutė iš jo namų J. Gvardijos gatvėje [sovietmečiu taip buvo pervadinta Tvirtovės gatvė – J. I.] Kaune. 1948 m., kai mes apsivedėm, išsinuomavom mažą kambarėlį jo namuke. (Jis nuvo atiduotas atvykusių iš toli Ivanovų šeimai). Mes tik vėliau sužinojom, kad tai B. B. namas. Kambarį, už pečiuko radome šią atvirutę ir išsaugojom iki šiolei.”*

Brazdžioniai, pasiruošę trauktis iš Lietuvos ir pasiėmę reikalingiausius ir jiems brangiausius daiktus, iki Kulautuvos plaukė garlaiviu, link Kybartų važiuavo sunkvežimiais. Kiršuose, netoli pasienio, buvo poeto Kazio Bradūno tėviškė. Ten apsisistojo pas K. Bradūno tėvus kartu su rašytoju Česlovu Grincevičiumi, ekonomistu Juozu Leimonu, tautotyrininku Antanu Mažiuliu. Artėjant frontui, pasikinkę 4 arklius, keliavo į Rytprūsius.

Pasienyje Brazdžionių šeimai teko išsiskirti. Grace [Graz] (Austrijoje) gyveno J. Leimono sesuo, todėl Bern. Brazdžionis ir J. Leimonas žmonas su vaikais išsiuntė ta kryptimi, o patys liko laukti, nežinodami – reiks trauktis ar ne. Išsiskyrimą liudija maža rankraštinė knygelė „Svetimi kalnai“, kurioje yra Bern. Brazdžionio įrašas: *Mano brangiajai Aldonėlei – Duok Dieve vėl visiems laimingai susitikti / Bernardas / 44.7.19.* Suprantama, eilėraščiai į knygelę buvo surašyti vėliau, jau klajojant Austrijos ir Vokietijos keliais.

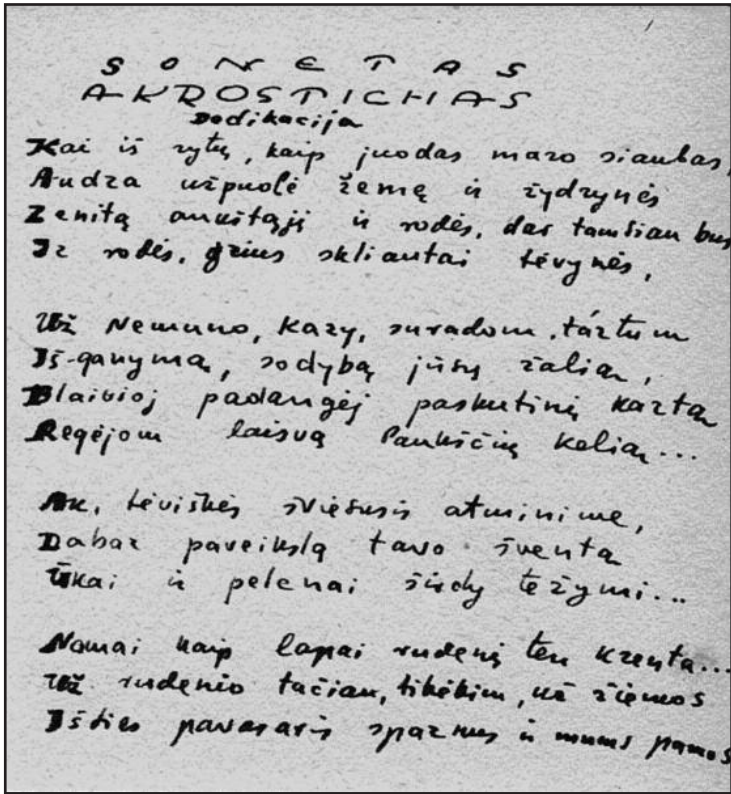
Aldona Brazdžionienė su trimis mažais vaikais prekiniais vagonais buvo išvežti į Vakarus ir apgyvendinti pereinamajame lageryje (durchgangslager), o Bernardas buvo paimtas apkasų kasti.

Tačiau po trijų dienų, liepos 22-ąją, Virbalyje Bern. Brazdžioniui buvo išduota medicininė pažyma, kad jis darbiui netinkamas. Beje, šios pažymos pavyzdį ant dukrai Saulei skirtų vaistų recepto savo ranka yra parašęs pats poetas, tad gydytojui Gustavui Kubatui ją teko tik perrašyti.

Nusipirkęs bilietą į Gracą, po dešimties dienų, liepos 31-ąją, išvyko traukiniu iš Eitkūnų. Bern. Brazdžionio rinkinyje saugomas labai retas eksponatas – 1944 metų liepos 31 dienos traukinio bilietas vienam asmeniui iš Eitkūnų (tuo metu – Eydtkau) į Gracą. [Šiuo metu Eitkūnai yra Černyševskis, miestas Rusijos teritorijoje, šalia kelio Kybartai – Nesterovas].

Neabejotina, jog šis bilietas prieš 70 metų poetui Bernardui Brazdžioniui atvėrė pirmuosius vartus į laisvąjį pasaulį.

Nelengva buvo kelionė, pavojai tykojo kiekvienoje vietoje, kamavo nežinomybė, ar pavyks surasti savo šeimą. Trumpam apsigyveno Grace. Ten kelioms savaitėms gavo atostogų kortelės ir ieškojosi darbo. Yra duomenų, jog, nusprendęs apsigyventi Furthofe, Brazdžionis vyko pas žmoną ir vaikus į Gotenshafeną, pakeliui užstrigdamas Breslau mieste. Dokumentai patvirtina, jog rugpjūčio 7 d. rytą iš Breslau (Vokietijoje) Bern. Brazdžionis išsiuntė žmonai 2 telegramas į pereinamąjį lagerį Gotenshafene, pranešdamas savo atvykimo valandą.

Bernardo Brazdžionio akrostichas Kaziui Bradūnui

Sunkiai įskaitomame Brazdžionio dienoraštyje pirmasis įrašas – 1944 metų rugpjūčio 15-ąją: „*7.20 atvykstam į Furthofą*“. Tikėtina, jog tuomet atvyko su šeima, nors dienoraštyje apie šeimos narius pirmą kartą užsimena tik rugsėjo mėn. 12 dieną.

Dienoraštyje taip pat pažymėta, jog Furthofa fabrike jis pradėjo dirbti penktadienį, rugpjūčio 18 dieną. Paaiškėja, kad rugpjūčio 31-ąją ten įsidarbino ir K. Bradūnienė, rašytojo K. Bradūno žmona.

Darbas Furthofa fabrike buvo sunkus ir alinantis, ypač tuomet, kai teko šlifavimo skyriuje „pielytes“ plauti. Visą širdgėlą tuomet išliedavo dienoraštyje: „*23.8.44. Trečiadienis / Iš pat ryto gaunu naują darbą – šlifavimo skyriuje plauti pielyčias. <...> Užtvinko pirštą, įlindus geležies rakščiuui.*“ Sekančią dieną – „*Iš pat ryto pirštus, plaunat, lyg adatom bado. Bandau kentėti. Atsoku instinktyviai. <...> Po pusryčių pirštus išsitemu cinko mostim. Geriau.*“

Taip kankinosi visą savaitę. Rugpjūčio 30-osios įrašė menka viltis: „*Mane pristato lygint pielyčių. Šį darbą daugiausia dirba vokiečiai. Nepamačiau, kaip atėjo 6 val. Žadėjo paskirt prie sausų pielyčių transporto. Bet <...> net šiurpas nukrėtė. Vėl į tą pragarą prie karštų pielyčių ir druskos. <...> Iš karto nieko. Vėliau pielyčios vis labiau pirštus piauna, druska ima būti, jau negaliu pielyčių paimti. <...> Popiet neiškenčiu ir pasiskundžiu. Rankas vis labiau skauda. Rytoj negalėsiu dirbti. Vakare turiu užėiti ir pasisakyti meisteriui. Jis maloniai priima ir pažada kitos pamainos vedėjui parašyti, kad paskirtų čia prie tekinimo mašinų. <...> Gydytojas išrašo mostį. Ir laikinai pakeisti darbą. Daugiau nieko.*“

Panašių įrašų apie sveikatos problemas yra ir daugiau. Tačiau nebuvo kitos išeities, teko dirbti ten, kur darbo buvo... Gyvenimo sąlygos buvo taip pat labai sudėtingos. Spalio 18-osios, trečiadienio, dienoraščio įrašė – vienas aiškus sakiny: „*Praneša, kad Arbeitsamtas [darbo birža – J.I.] perkelia mane į Zalcburgą*“. Daugiau įrašų dienoraštyje nėra.

Paskutinę spalio savaitę visa šeima išvyko į Zalcburgą, kur pajuto sotesnį ir švaresnį gyvenimą. Tačiau

neilgam, nes šiame mieste labai neramu, jis buvo nuolat bombarduojamas, todėl Brazdžioniai nusprendė apsigyventi Austrijoje, aukštai Alpėse, Gatschacho kalnų kaimelyje, vasarvietėje prie Weissensee ežero netoli Italijos sienos. Iš ten 1945 m. pavasarį šeima atvyko į Vokietiją, apsigyveno Wangene. Išlikusi pažyma vokiečių kalba, parašyta Oberau 1945 birželio 23 su neįskaitomais dviejų asmenų parašais, kurioje nurodoma, jog Brazdžionio šeima gyvena pas juos.

Pasibaigus karui ir pradėjus kurtis DP stovykloms, imta rūpintis ir atvykusiais pabėgėliais. Brazdžionių šeima apsigyveno Ravensburge. Tuomet, susikūrus įvairioms lietuvių organizacijoms ir UNRRA-i (Jungtinė tautų paramos ir atstatymo organizacija) padedant 1946–1949 m. kartu su B. Babrausku, P. Babicku, G. Tulauskaite, B. Auginu ir kitais lietuviais dirbo Ravensburgo lietuvių gimnazijoje lietuvių kalbos ir literatūros mokytoju.

Gyvendami Vokietijoje, jau nuo pat 1944 m. lietuviai stengėsi DP stovyklose palaikyti aktyvų literatūrinį gyvenimą. Bern. Brazdžionis visur dalyvavo, rūpinosi leidimais aplankyti savo plunksnos bičiulius, gyvenančius kitose stovyklose. Dažnai šiose kelionėse padėdavę vadinamieji „vaizbūnai“, kurie žinojo, kaip iš vienos zonos į kitą prasmukti.

Labiausiai savo literatūrinėmis kelionėmis po stovyklas buvo pagarsėję Pulgis Andriušis, Antanas Gustaitis, Stasys Santvaras ir Bern. Brazdžionis (vadinamoji „ketveriukė“). Jie su savo programa apkeliavo visas prancūzų ir amerikiečių zonose buvusias stovyklas ir kolonijas. Programa buvusi įvairi, įdomi ir nuotaikinga: Brazdžionis su Santvaru skaitė rimtą, patriotinę poeziją, o Gustaitis su Andriūšiu – linksną, humoristinę. Išlikusios „ketveriukės“ fotografijos kitoje pusėje yra toks Bern. Brazdžionio užrašas: „*Irgi „ansamblis”. 1947 m. Augsburgė. <...> Trys vienaūgiai – šiemet sukakę po 40 metų, o tas didysis – 5 kiais metais vyresnis. Du rimti ir klausytojus griaudina, ašaras traukia, o du nerimti, mėgstą liaudį linksminti, ištrauktas ašaras jai nušluostyti, gi jei kas nebuvo praverkęs, prajuokinti iki ašarų. Per porą tremties metų keliais atvejais apvažinęję keliolika lietuviškų kolonijų*“.

Nepaisant sunkios tremtinio dalios, Bern. Brazdžionis rašė eilėraščius ir leido knygas. 1945 m. Tiubingene išėjo rinkinys „Svetimi kalnai“, 1947 m. premijuotas Švietimo valdybos premija. Po poros metų, 1947 m. Viurcburge išleista eilėraščių knyga „Šiaurės pašvaistė“. Vokietijoje buvo labai reikalingos knygelės vaikams, todėl Vytės Nemunėlio slapyvardžiu išleista A. M. Šimkūno iliustruota knygelė „Tėvų nameliai“ (1945) ir dail. A. Vaičiaio iliustruota „Mažoji abėcėlė“ (1946).

1946 m. sausio mėn. Tiubingene atkurta Lietuvių rašytojų tremtinių draugija. Tiubingenas buvo prancūzų zonoje, todėl Brazdžioniui nebuvo didelių kebų dalyvauti suvažiavime, kuriame jis referavo atsisaukimą „Į laisvojo pasaulio rašytojus“ ir skaitė pranešimą „Lietuviškoji knyga vokiečių okupacijos metais“. Be to, buvo išrinktas išdininku į LRT draugijos valdybą. Taigi, jį vėl užgriuvo visuomeninės pareigos. Šeimos padėtis nebuvo blogiausia – berniukai lankė mokyklą, mažoji dukrelė Saulutė – darželį, kuriam vadovavo dailininko Adomo Varno žmona Marija Varnienė-Kuraitytė, Montessori švietimo sistemos pradininkė Lietuvoje.

Tremtyje ne tik rašė – sudarė ir redagavo almanachą „Tremties metai“, išleistą 1947 m. Tiubingene, Vokietijoje, 400 metų lietuviškos knygos sukakčiai paminėti.

Ravensburge Brazdžionis taip pat aktyviai dalyvavo 1946 m. gegužės mėnesį Hanau lietuvių stovykloje atkurtos Lietuvių Žurnalistų sąjungos veikloje, dirbo korespondentu lietuvių savaitraštyje „Žiburiai“, bendradarbiavo žurnaluose „Aidai“, „Ateitis“, Vytės Nemunėlio vardu kūrybą vaikams skelbė žurnale „Saulutė“, buvo nuolatinis žurnalo „Gintaras“ bendradarbis.

1948 m. Tiubingene buvo išleistas 3-asis „Per pasaulį keliauja žmogus“ leidimas. Tais pačiais metais Šveicūre išleista J. Aisčio poezijos knyga „Pilnatis“, kurią redagavo ir įžanginį žodį parašė Bern. Brazdžionis.

Tęsinys kitame numeryje

PO PIETŲ KRYŽIUMI: egzotiškasis Venancijaus Ališo pasaulis

Deimantė Bandzevičiūtė

Poeto Venancijaus Ališo¹ lyrika nedaug tyrinėta. Galime rasti keletą recenzijų išeiviškoje spaudoje ar keletą biografinių įrašų enciklopedijose, žinyuose. Daugiausia į poeto kūrybą pasižiūrėta literatūrologės Viktorijos Skrupskelytės, rašytojo Antano Vaičiulaičio, kuris pažinojo poetą asmeniškai bei Kazio Bradūno, kuris sudarė poeto rinktinę „Anapus marių“ (1984).

Anot Viktorijos Skrupskelytės, Venancijaus Ališo kūryba ne vienu bruožu artima žemininkams, tačiau į 1952 m. išleistą „Žemės“ antologiją nepateko. Greičiausiai – dėl laiko ir erdvės distancijos. Tačiau jo poeziją taip pat permelkęs „prasmės rūpestis“². Venancijaus Ališo kūryboje „ryškus išėjimas iš savęs į objektyvinę tikrovę“³. Išeivijoje spaudoje

mos Brazilijos atspindys, užburia savo neįprastu grožiu, didingumu, tropikų krašto garsais ir atmosfera, bet jis taip pat nusidažo nežemiška spalva, atveria antgamtinę perspektyvą, iš tikrųjų simbolizuoja poeto pajustą, už pasaulio ribų egzistuojančią tikrovę⁶. Be tolimosios šalies egzotikos ir lietuviškojo peizažo sintezės poeto kūryboje taip pat svarbus žvilgsnis į praeitį, paliktos tėvynės kontempliacija. Poeto kūrybos šaltinių reikėtų ieškoti jo biografijoje.

Nuo pat gimnazijos laikų V. Ališas buvo viskam gabus, o ypač gerai sekėsi mokytis kalbų. Mokėjo vokiečių, lenkų, rusų, prancūzų, o vėliau išmoko ir portugalų kalbą. Rašytojas Antanas Vaičiulaitis iš gimnazijos laikų poetą prisimena „kaip savotišką slapuką. Lyg prisidengusį savo giliausius troškimus“⁷. Antanas Vaičiulaitis poeto rinktinėje rašo: „jo būde, jo prigimty buvo kažkoks įgimtas nuosaikumas, natūralumo ir saiko pajautimas, kuris neleisdavo jam nukrypti į kraštutinumus“⁸. Šios būdo savybės atsispindi ir V. Ališo kūryboje. Lyrikai nebūdinga emociingumas, perdėtas jausmingumas. Tai „sustvėrdžiusi poezija“.

Lyrikai svarbu logiškumas, pusiausvyra, griežta eilėraščio struktūra, abstrakcijos.

Kaip ir kiti gimnazistai, Ališas mėgo nuotykius ir mielai prisidėdavo prie draugų šėlonių ir klajonių. Kartą per literatūros pamoką susipažinę su Gėtės „Faustu“ Ališas su bendraklasiais nusprendė inscenizuoti *Valpurgijos naktį*. Tam jie nuvyko į gerokai už Vilkaviškio esantį miškelį, kuriame vis dažniau lankydavosi ir Ališas. „Mėnulis su savo sidabro spalvomis išdarinėjo tikrus burtus: viena mūsų kūno pusė, ant kurios krito mėnulio šviesa, švitėjo sidabrinu baltumu, o antroji pusė, užstota šešėlio, juoda- tamsiais, ištiržais dryžiais, kas kartu su mūsų nesuderintais, neapvaldytais judesiais sudarė tikrai keistą, ekspresionistinį vaizdą. Gerokai išsidaugė ir išvargę, vėlai naktį grįžome į namus“⁹. Iš Petro Kasiulaičio atsiminimų: „Aleksandras Arminas buvo didelis grožio ir gamtos mėgėjas, jis mėgo šį miškelį (*Uosijos* miškas Vilkaviškio rajone, pažymėjo D. B), sidabro naktis ir buvo nuolatinis pasi- vaikščiojimų į miškelį dalyvis. Miškelis su savo pušelėmis ir sidabro naktimis giliai įsmigo jo širdin, tos sidabro naktys kai kuriais savo niuansais po daugelio metų gražiai suksambo „Pietų Kryžiaus“ posmuos“¹⁰.

Seminarijos metais Venancijus Ališas daug laiko skyrė skaitymui ir kūrybai. Labai mėgo skaityti periodinę spaudą, daug rašė, o dažniausiai naktimis, kai visi sumigdavo. Kūrinių niekam nerodė ir neskelbė. Tik gerokai vėliau pasirodė pirmieji straipsniai „Dienovidyje“, „Drauge“, „Aiduose“ ir „Gabijoje“. Bendramoksliai Aleksandrą Arminą prisimena kaip draugišką, malonų, švelnų, tačiau turintį griežtą savo nuomonę ir nelabai socialų.

Po studijų tikėjosi, kad bus paskirtas aukštesnėms pareigoms į Kauną, Romą, bet tokio pasiūlymo nesulaukė. Šis momentas paskatino išvykti į Braziliją. Tuo metu pastoracinei veiklai reikėjo kunigų iš Lietuvos. Brazilijoje visą savo laiką paskyrė pastoraciniam darbui. Buvo labai gerbiamas lietuvių ir brazilų. Kartu su kitu kunigu Piju Ragažinsku dirbo San Paulo bažnyčioje, vykdavo į tolimas provincijas lankyti lietuvių. Mauj mieste pastatė bažnyčią. Brazilijoje išėjo ir kelios kūrybos rinktinės. Čia lietuviškosios patirtys susipynė su „pietų naktimi“, paslaptingais pojūčiais, slėpinga gamta.

„Mantiqiueros kalnyno, besitęsiančio Rio de Janiero link ir apjuosiančio derlingus slėnius.<...> Itapeccerica apylinkėje, kur gamta yra tarsi antras

Anykščių šilelis – apylinkės kalneliai ir kloniai papuošti amžinai žaliuojančiais tropikų medžiais“¹¹. Venancijus Ališas mėgo Maironio, Antano Strazdo, Antano Barausko kūrybą, bet pats tarsi išeina iš kunigo-poeto tradicijos. Poeto lyrikoje juntama filosofinė meditacija kiek artima pranciškono Leonardo Andriekaus¹² poezijai. L. Andriekaus, kaip ir Venancijaus Ališo, poezijoje vyrauja lyriška Lietuvos peizažo kontempliacija, patriotiniai motyvai, religiniai motyvai. Poezijai būdingas egzotiškumas, intymus pasaulėvaizdis. Venancijaus Ališo poezija *atsisakiusi politinių visuomeninių aktualijų, bet neužsidaranti tik asmeninių išgyvenimų kiaute, atsiveria egzistenciniams filosofavimams apie dramatišką žmogaus likimą*¹³.

1. **Venancijus Ališas** tikrasis vardas – Aleksandras Arminas. Slapyvardis sudarytas iš pirmųjų vardo raidžių, priešdėlio iš ir kilimo vietos pirmosios raidės (Ožkabaliai). Vardininko linksnis Ališas, o Venancijus – krikšto vardas. Venancijus Ališas gimė 1908 m. 1927 m. baigė „Žiburio“ gimnaziją Vilkaviškyje, o 1931 m. kunigų seminariją Gižuose. Kurį laiką vikaravo Keturvalakiuose, Alytuje. 1937 m. emigravo į Braziliją. Brazilijoje 1937 m. redagavo žurnalą „Šviesa“, kunigavo Sao Paulo, Joanapolio, Piracajaus, Mauj miestuose, lietuvių ir brazilų parapijose. Brazilijoje išleido eilėraščių rinkinius „Sao Bento varpai“ (1938), „Pietų Kryžius“ (1948) ir „Cascata Cristalina“ (1953). Po mirties išėjo poezijos rinktinė „Anapus marių“ (1984).

2. *Žemė: poezijos antologija*, Vilnius: Vyturys, 1991, 40.

3. Ten pat, 26.

4. *Lietuvių egzodo literatūra, 1945–1990*, Čikaga, 1992, 164.

5. Venancijaus Ališo „Cascata Cristalina“, *Ateitis*, 1954, Nr. 4, p. 95.

6. *Egzodo literatūros atšvaitai: išeivių literatūros kritika, 1946–1987*, Vilnius: Vaga, 1989, 349.

7. Venancijus Ališas, *Anapus marių*, Čikaga: Ateities literatūros fondas, 1984, 142.

8. Ten pat, 148.

9. Petras Kasiulaitis, „Mano atsiminimai apie Aleksandrą Arminą-Venancijų Ališą: gimnazijos metai“, *Draugas. Mokslas, menas, literatūra*, 1981, spalio 24, p. 2.

10. Ten pat, 2.

11. „Prelatą Aleksandrą Venancijų Arminą prisimenant“, *Tėvynės sargas*, 1980, Nr. 1, p. 74.

12. **Leonardas Kazimieras Andriekus** (1914–2003) – išeivijos poetas, kunigas, pranciškonas, bažnytinės teisės daktaras. Aktyviai dalyvavo išeivijos veikloje, leido ir redagavo „Aidų“ žurnalą. Išeivijoje išleido poezijos rinkinius „Atviros marios“ (1955), „Saulė kryžiuose“ (1960), „Naktigonė“ (1963), „Po Dievo antspaudais“ (1969), „Už vasaros vartų“ (1976), „Atmink mane, Rūpintojėli“ (1985). Kelios poeto rinktinės išleistos užsienyje anglų kalba. 1991 m. išleista eilėraščių rinktinė „Pasilikau tik dangų mėlyną“. L. Andriekaus asmeninis archyvas saugomas Pranciškonų vienuolyne prie Trijų Kryžių kalno. Poeto kūrybą išsamiai tyrinėta dr. Dainiaus Sobeckio.

13. Aušra Jurgutienė, *Literatūros suvokimo menas: hermeneutikos tradicija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013, 348.

Venancijus Ališas

„Draugo“ archyvo nuotr.

galime rasti įvairių poeto kūrybos vertinimų: „debiutinis rinkinys („Sao Bento varpai“ (1938) pažymėta D. B) jau liudijo, kad tai yra talentingos plunksnos poezija, įkvėpta svetimojo krašto egzotikos ir gimtinės nostalgijos“⁴. 1954 m. „Ateities“ žurnale, apie Venancijaus Ališo rinkinį „Cascata Cristalina“ rašoma: „šis rinkinys rodo poeto atoslūgį, įbrukta nemaža banalybių, tiesiog publicistikos“⁵. Kiek bebūtų skirtingų vertinimų, recenzijų, aišku, jog lyrikas į lietuvių poeziją ateina su nauju žodžiu, forma, neregėtais vaizdiniais, atogrąžų karščiu alsuojančiu kraštovaizdžiu. Literatūrologė V. Skrupskelytė išskiria: „Venancijus Ališas sukūrė du poetinius pasaulius: lietuvišką ir egzotišką. Pirmasis – lyriškas, švelnus, šiltas – yra paremtas lietuviškos gamtos detalėmis ir išreiškia poeto sielos emocinę pusę, o antrasis – paslaptingas, neįprastas, keista šviesa nušviestas – skaitytoją pastato ties atogrąžų krašto vaizdais, didingais kalnais, kaskadomis, bedugnių tyla, saulės nukepintais dykumų plotais. Šis egzotiškas pasaulis, Venancijui Ališui gerai pažįsta-

PESIMIZMAS AR ŽMONIJOS INTELEKTAS LEMS ATEITĮ?

Atkelta iš 5 psl.

Ne kartą žmonija per mažai išiklausė į intelektualų nerimą, pavyzdžiui, dėl komunizmo, fašizmo ir *Al-Qaeda* grėsmės, ir brangiai sumokėjo. Sumoka ir už nepamatuotą optimizmą. Mano karta brangiai sumokėjo, klausydama mitų apie brandų socializmą, šviesų komunizmo rytojų ir kapitalizmo grėsmę.

Panašiais mitais ir dabar maitinama rusų tauta. Dar pasaulį alina kenkėjai, kurstantys karus, reikalaujantys tautų paklusnumo, kuriantys biurokratijas, valdžios elitas, lobstantis kitų žmonių sąskaita ir sukčiaujantis ir taip didinantis pesimizmą. Nepaisant to, kolektyvinis žmonijos intelektas pasiekė precedento neturintį lygį.

Pranašauti ateitį remiantis prieclaida, kad nevyks mokslo ir technologijos pažanga, ir regėti ją siaubingą, – nedidelė gudrybė. Ateitis iš tikrųjų būtų liūdna, jeigu liautųsi atradimai ir išradimai arba pasaulį užvaldytų kokia nors kvailla idėja, kaip kartais užvaldo tik kurią nors šalį. Niekam tikė vadai vis dar gali sugriauti Žemės klestėjimą. Kol kas jie veikia lokaliai, bet vienas iš jų, sužlugdęs savo šalį, gali pradėti veikti globaliai. Tuo labiau, kad Europa kol kas išgyvena ne tiek ekono-

minę, kiek socialinę, moralinę ir politinę krizę. Ne globalizacija ar žiniasklaida, o suplanuotas ar atsitiktinis atominių ginklų panaudojimas kečia didžiausią šio šimtmečio pavojų žmonijai. Nuostabu, kad jau daugiau nei 60 metų jie nenaudojami, bet laikrodinis tiksi, jis rodo vos keletą minučių iki dvyliktos. Bet pesimistai gąsdina viskuo, net tuo, kad į Saulės sistemą įskries dar viena žvaigždė (tokia tikimybė tolimoje ateityje yra), kuri sukels gravitacijos sumaištį ir į Saulės sistemos vidų pasipils kometų lietus.

Mūsų, kaip biologinės rūšies esminė problema yra ta, kad, norint išsaugoti tai, ką turime, reikia visą laiką keistis. Todėl labiau tikėtina, kad klesint žmonių ir idėjų mainams ir specializacijai, Žemėje toliau vystysis kultūra, tobulės technologijos, nyks skurdas, atsitrauks ligos, plis laisvė, gerės aplinka, klestės pažinimas ir daugės laimės. Elektroninė revoliucija suteiks naują formą įvairiai veiklai – atsiras nauji bendruomeniniai ryšiai, nauji virtualūs santykiai, naujos švietimo formos, nauji medicinos pagalbos teikimo būdai, nauja politinė tikrovė ir net naujos karo formos. Daugelis dalykų bus tvarkoma pirštu palietus ekraną arba mintimis, perduodamomis per implantuotą kaukolėje lustą. Na-

mai taps elektronikos zonomis, kuriose apšvietimas, šildymas, maisto gaminimas, signalizacija, ir visą sieną dengiantis televizoriaus ekranas bus valdomi balsu ar mintimis, o patys namai bus valdomi robotų. Technologijos atsineš ir pažeidžiamumą bei riziką. Ir aš ne kartą rašiau, kad kai kurios moderniosios technologijos, pavyzdžiui, mobiliųjų telefonų, belaidžio interneto kompiuterių, televizijos maršrutizatorių elektromagnetiniai impulsai arba asbestas, nanodalelės ir kai kurie cheminiai gaminiai gali pakenkti žmogui ir reikia vengti jų pernelyg didelio poveikio. Rašiau ne dėl pesimizmo, o skleidžiau mokslo jau įrodytas tiesas.

Persikėlimas į elektroninį pasaulį atims privatumą, „apnuogins“ mus valdžios įstaigoms, programišiams ir nusikaltėliams. Jau dabar būdami kibernetinėje erdvėje paliekame apie save pėdsaką, kuriuo lengvai gali sekėti tuo besidomintys. Anksčiau žmonės tikėjo, kad Dievas stebi ir kontroliuoja kiekvieną žmogaus žingsnį. Minėtame Dž. Orvelo romane „1984-ieji“ valdžios institucijos galėjo iki smulkmenų stebėti ir kontroliuoti visuomenę. Ši pranašystė virsta tikrove ir dabar elektronikos priemonės gali stebėti ir kontroliuoti visuomenę. Žmogaus prigimtis nepasikeis, todėl kartosis agresijos, bet labiau klestinčiame pasaulyje. „The Economist“ apžvalgininkas Edvardas Lukasas (Edward Lucas) teigia, kad pasaulis, kokį pažinėjome dešimtmečius, nebeegzistuoja. Bet istorija kartoja ne kaip apskritimas, o kaip spiralė, įgaudama vis didesnę galią daryti gera ir bloga, plėsdama ir turtindama savo žinias, kultūrą ir technologijas.

Naujausia informacijos priemonė – internetas – tapo mūsų langu į pasaulį ir save, formuoja tai, ką ir kaip matome, jis mus keičia kaip individus ir visuomenę, skleidžia žinias ir blogybes į nervų sistemą. Kompiuterio ekranas jau daugelį iš mūsų valdo. Internetu apsiperkame, apmokame sąskaitas, rezervuojame bilietus, siunčiame sveikinimus, skaitome ir rašome elektroninius laiškus. Internetas tapo universaliąja priemone informacijos, plūstančios per akis ir ausis į smegenis. Jis teigia stulbinamą naudą žmonijai, surenka ir sutelkia žinias bei idėjas, pasklidusias po pasaulį taip plačiai, kad vargu ar kas kitaip galėtų jomis pasinaudoti. Žinoma, internetas neigiamai veikia sugebėjimą susitelkti ir mąstyti. Kai kas liovėsi skaityti knygas, neteko kantrybės ilgiems argumentams, visą norimą informaciją nori ir gali gauti kuo greičiau. Todėl pasikeitė mąstymas. Žmonės priprato prie interneto teikiamų paslaugų ir tapo nuo jų priklausomi. Kinta smegenų funkcionavimo būdas. Smegenys reikalauja peno, kokį teikia internetas, ir kuo daugiau jas maitini, tuo darosi alkanesnės – trokšta patikrinti elektroninį laišką, „paguglinti.“ Internetas verčia mus panašiais į didelės spartos duomenų apdorojimo mašinas. Netenkame senųjų smegenų. Nuolatinis keitimasis, sudėtingumo didėjimas (atomai integruojasi į molekules, molekulės į ląsteles, ląstelės į organizmus, šie darosi vis sudėtingesni), kolektyvinis ir kaupiamasis intelektas suka klestėjimo variklį. Informacija yra produktas. Kuo daugiau informacijos galime pasiekti ir kuo greičiau pajėgiami išgryninti jos esmę, tuo produktyvesniais mąstytojais tampame. Todėl nesuprantamas filosofo no-

ras „sunaikinti *Ekraną*.“ Tuo labiau kad pasaulio knygos sparčiai skaitmenizuojamos ir tikėtina, kad *Google* bus didžiausios pasaulio bibliotekos savininkė, o jos skaitmenizuotos knygos internetu akimirksniu pateks į kiekvieno vartotojo ekraną.

Jei gyvename nesidomėdami mokslo ir technologijų keičiamu pasauliu, smarkiai rizikuojame. Jei dabarties žinias ekstrapoliuojame į ateitį – smarkiai rizikuojame apsirikti. Mes tik ribotai galime pasirošti sutikti ateitį, todėl geriausias būdas tai padaryti – pažinti praeitį, suprasti dabartį bei suvokti ateities numatymo galimybes. Mūsų biologinė rūšis sparčiai juda pirmyn. Seksas kaip pramoga, valgytas kaip pramoga, pojūčių dirginimas haliucinogenais ir svaigiaisiais gėrimais kaip pramoga populiarūs nuo senovės Romos laikų, tačiau savęs keitimo pramogomis procesas toli pralenkia senovės romėnų pramogavimo būdus. Kartu tikėtina, kad kvantiniais principais veikiantys mikroelektroniniai informacijos apdorojimo įrenginiai taip išplės internetinį ryšį, kad bus galima iš bet kurios vietos akimirksniu prisijungti prie viso pasaulio informacijos, skirtumas tarp virtualiosios ir fizinės tikrovės taps neberyškus, o gal ir visai išnyks. Fotonų, kuriais Saulė taip gausiai apipila mus, energiją efektyviau versime į patogesnes naudoti neribotos energijos formas, kartu didindami savo intelektą ir galią. Mes, o gal mūsų mašinos ir hibridiniai palikuonys, įgysime tiek sumanumo ir gebėjimų, kad galėsime kurti dar pajėgesnius protus ir mašinas, žengti pirmyn kylančia spirale.

Žmogus sukūrė tokį gyvenimo patogumą ir prabangą, kurių jokios kartos neįsivaizdavo. Jis kolonizavo kiekvieną gyvenamą Žemės kampelį ir ištyrinėjo negyvenamą, pakeitė pasaulio vaizdą, genetiką, cheminę sudėtį, apsupo save ypatingais atomų dariniais, vadinamais technologijomis, kuriais nuolat kintame, atradinėjame. Intelektas tapo kolektyvinis ir kaupiamas, įvyko idėjų evoliucija, idėjos susitinka ir poruojasi. Jungtinių tautų duomenimis per 50 m. skurdo lygis sumažėjo labiau nei per ankstesnius 500 m., daugiau nei 90 proc. tų, kurie laiko save vargšais, turi elektrą, vandentiekį, šaldytuvą, televizorių, telefoną, automobilį. Vidutinis lietuvis su šiandieninėmis pajamomis tik prieš 50 metų būtų turtingiausias žmogus, bet už jokių pinigų nebūtų galėjęs nusipirkti interneto ar mobilaus telefono. Mainai, specializacija ir darbo pasidalijimas leidžia dirbti mažiau ir turėti daugiau. Vos mostelėjęs ranka ar paskambinęs telefonu galite gauti daugiau, nei būtų suteikę 500 faraono tarnų. Žmogus pertvarko pasaulio atomus, elektronus ir fotonus taip, kad užmojai virsta galimybe. Šiame amžiuje tapsime panašūs į dievus, galėdami mintimis valdyti pasaulį, skaityti kitų mintis, fotografuoti jas ir sapnus, minties galia judinti daiktus, keisti pasenusius organus dirbtiniais ir net kurti tokias gyvybės formas, kokių Žemėje nebuvo. Tų galių, primenančių dieviškąsias, suteikia mokslas. Daugelis žmonių dabar nešioja savo kišenėje didesnę skaičiavimo galią nei prieš dešimtmetį ji būtų tilpusi ant darbo stalo. Klavišas paspaudimu ji sujungia tolimiausias pasaulio dalis. Mokslas ateitį paverčia dabartimi. Todėl manau, kad ateitį lems kolektyvinis žmonijos intelektas. □

Kultūros kronika

Taikomosios dailės muziejuje šiuo metu veikia paroda „Absoliuti tekstilė. Nuo ištakų iki XXI a.“ Parodoje siekiama pristatyti ne pavienius fragmentus, o vientisą audinį, kontekstualią profesionaliosios tekstilės retrospektyvos ekspoziciją, rodančią pagrindinius XVII–XXI a. raidos laikotarpius.

2014 m. gruodžio 13-osios vakarą Ciuricho (Šveicarija) kamerinio orkestro namų salėje, papuoštoje šveicariška ir lietuviška vėliavomis, įvyko adventinis pianisto Petro Geniušo solinis koncertas. Prestižinių pianistų konkursų laimėtojas, Lietuvos Nacionalinės meno ir kultūros premijos laureatas Petras Geniušas žinomas kaip savitas, ieškantis naujų išraiškos formų atlikėjas, neapsiribojantis vien klasikine muzika. Jį galima išgirsti ir pamatyti teatro scenoje, bendradarbiaujantį su džiazo muzikantais. Advento laikotarpiui skirtą koncerto programoje skambėjo E. Grygo, F. Šopeno, Fr. Liszto, S. Barberio kūriniai.